

Η κρίση και η κυβέρνηση της Αριστεράς

του Γιάννη Μηλιού

1. Η κρίση ως πεδίο νέων κοινωνικών ανταγωνισμών

Η κρίση που ξέσπασε το 2008-09 στον αναπτυγμένο καπιταλιστικό κόσμο και που από το 2010 έλαβε εκρηκτικές διαστάσεις στη χώρα μας, είναι αναμφίβολα η οξύτερη οικονομική «αστοχία» του καπιταλιστικού συστήματος μεταπολεμικά, με πολύπλευρες κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες.

Όπως κάθε οικονομική κρίση του καπιταλιστικού συστήματος, η κρίση του 2008-09 έχει αφενός κάποια ιδιαίτερα, ιστορικά πρωτότυπα χαρακτηριστικά (αποσταθεροποίηση χρηματοπιστωτικής σφαίρας που μετασχηματίζεται σε κρίση τραπεζών και ακολούθως σε δημοσιονομική και κρίση δημόσιου χρέους στη Ζώνη του Ευρώ [ΖτΕ]) και αφετέρου κάποια μονιμότερα στοιχεία, που αφορούν τον δομικό πυρήνα του καπιταλιστικού συστήματος.

Καίτοι το ουσιώδες για τη χάραξη μιας πολιτικής στρατηγικής προς το συμφέρον της κοινωνικής πλειοψηφίας είναι η αποκρυπτογράφηση των ιστορικά πρωτότυπων χαρακτηριστικών της κρίσης, αξίζει μια αναφορά στα μόνιμα στοιχεία των κρίσεων του καπιταλιστικού συστήματος:

1) Οι κρίσεις έχουν τον χαρακτήρα υπερυσσώρευσης κεφαλαίου, που ισοδυναμεί με μια συγκυριακή πτώση του ποσοστού κέρδους της οικονομίας, δηλαδή με μια συγκυριακή μείωση του βαθμού καπιταλιστικής εκμετάλλευσης της εργασίας. «Περιοδικώς παράγονται πάρα πολλά μέσα εργασίας και μέσα συντήρησης, τόσα που δεν μπορούν να τα βάλουν να λειτουργήσουν σαν μέσα εκμετάλλευσης των εργατών με ένα ορισμένο ποσοστό κέρδους» (Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, τ. 3ος: 326-327, η υπογρ. προστέθηκε). «Υπερπαραγωγή κεφαλαίου [...] δεν σημαίνει λοιπόν τίποτε άλλο από υπερυσσώρευση κεφαλαίου» (Μαρξ, *όπ.π.*: 317).

2) Οι κρίσεις συνιστούν έναν *προσωρινό* κλονισμό της διαδικασίας διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου και ταυτοχρόνως ένα μηχανισμό αποκατάστασης σε νέες βάσεις των ισορροπιών και του ύψους του ποσοστού κέρδους. «Οι κρίσεις είναι πάντα μόνο στιγμιαίες βίαιες λύσεις των υπαρχουσών αντιφάσεων, βίαιες εκρήξεις που αποκαθιστούν [...] τη διαταραγμένη ισορροπία» (Μαρξ, *όπ.π.*: 315).

Η κρίση έθεσε επομένως επί τάπητος το ζήτημα των πολιτικών για το ξεπέρασμά της. Παντού οι αστικές κυβερνήσεις, συντηρητικές ή σοσιαλδημοκρατικές, πασχίζουν να μην πληγεί η αρχιτεκτονική του σύγχρονου διεθνοποιημένου καπιταλιστικού συστήματος, βαθαίνοντας παράλληλα τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές: Να σταθεροποιηθεί ο εποπτικός και «καθοδηγητικός» ρόλος του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος, η πρωτοκαθεδρία των αγορών και η συμπίεση του κόσμου της εργασίας.

Ωστόσο η κρίση συνεπάγεται και ρήγματα στην ιδεολογική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού: Αν το κράτος παρεμβαίνει για να σωθούν οι τράπεζες γιατί να μη το κάνει με το σύστημα υγείας, τα ασφαλιστικά ταμεία, την κοινωνική προστασία; Τα μαζικά κινήματα που ξέσπασαν στα χρόνια της κρίσης έθεσαν με πολλαπλούς τρόπους το ζήτημα της απο-εμπορευματοποίησης των βασικών κοινωνικών αναγκών.

Στην Ελλάδα, ο ΣΥΡΙΖΑ κατάφερε να αποτελέσει τον πολιτικό εκφραστή αυτής της κίνησης των «από κάτω» και για τον λόγο αυτό αναδείχθηκε «απότομα» σε αξιωματική αντιπολίτευση το 2012 και έγινε κυβέρνηση τον Ιανουάριο 2015.

2. Λιτότητα, «επανεκκίνηση της οικονομίας», ευρωπαϊκοί θεσμοί

Το βάθεμα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στο οποίο μόλις αναφερθήκαμε έχει ως ακρογωνιαίο λίθο τις πολιτικές λιτότητας. Εδώ όμως εμφανίζεται ένας φαινομενικά παράδοξος γρίφος: Οι κυρίαρχες οικονομικές και πολιτικές ελίτ εμμένουν στις πολιτικές λιτότητας καίτοι αυτές βαθαίνουν την ύφεση, καθώς συρρικνώνουν την ενεργό ζήτηση.

Ως επίλυση του γρίφου διατυπώνεται συχνά η πραγματολογικά ά-λογη άποψη πως το «σύστημα» (δηλαδή οι ιδεολογικοί κέρβερροι του αστισμού, τα καθεστωτικά πολιτικά κόμματα και οι εκπρόσωποι του μεγάλου κεφαλαίου), εμμένει στη λιτότητα από ανορθολογικότητα ή πλάνη, και ότι το ζητούμενο είναι πολιτικές για «την επανεκκίνηση της οικονομίας».

Στην πραγματικότητα η λιτότητα και η ύφεση, δηλαδή η συμπίεση του μισθού και του κοινωνικού μισθού, είναι η στρατηγική της αστικής τάξης, ιδίως σε συγκυρίες κρίσης υπερσυσσώρευσης, όπου το ποσοστό κέρδους του κεφαλαίου συρρικνώνεται. Όπως ήδη αναφέραμε, η κρίση του κεφαλαίου είναι έλλειψη υπεραξίας, όχι έλλειψη ζήτησης.

Το βάθεμα της κρίσης αποτελεί «εκκαθάριση» για το κεφάλαιο, καταστροφή κάθε «εμποδίου» στην «ανταγωνιστικότητα», ώστε το ποσοστό κέρδους να κινηθεί και πάλι ανοδικά παράλληλα με τη φτώχεια των πολλών και την ανεργία, ώστε η συσσώρευση να επιταχυνθεί και πάλι, αρχίζοντας έστω από μικρότερη συνολική παραγωγή.

Στη χώρα μας, το αστικό κράτος αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματικό στο να επιβάλλει τις μνημονιακές πολιτικές λιτότητας, οι οποίες, σε λίγα μόλις χρόνια, άλλαξαν τον χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας. Τα Μνημόνια δεν υπήρξαν προγράμματα δημοσιονομικής σταθεροποίησης, διότι ποτέ η σταθεροποίηση δεν είναι «ουδέτερη», το ερώτημα είναι «ποιος πληρώνει το μάρμαρο». Τα Μνημόνια υπήρξαν πάνω απ' όλα στοχευμένα προγράμματα διεύρυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων, γεγονός που καταγράφεται σε όλα τα μακροοικονομικά δεδομένα. Συντελέστηκε σε ελάχιστο χρόνο μια άνευ προηγουμένου αναδιανομή περιουσίας, εισοδήματος και ισχύος υπέρ του μεγάλου κεφαλαίου, ενώ οι μισθωτοί, οι συνταξιούχοι, οι επαγγελματίες, οι μικροί επιχειρηματίες ανέλαβαν το βάρος της κρίσης.

Στην πάλη αυτή εναντίον της κοινωνικής πλειοψηφίας, κράτος και κεφάλαιο είχαν την καταλυτική στήριξη του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου: Η ΖτΕ αποτελεί μία ιδιόμορφη νομισματική ένωση, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα δεν λειτουργεί ως δανειστής τελευταίας καταφυγής για τις χώρες-μέλη της ΖτΕ (δεν δανείζει άμεσα τα κράτη της ΖτΕ). Με τον τρόπο αυτό η ΖτΕ εκθέτει σκόπιμα τις χώρες-μέλη στον κίνδυνο χρεοστασίου, με σκοπό να επιβάλλει το νεοφιλελεύθερο μοντέλο διακυβέρνησης, με βάση τον κανόνα ότι οι κρατικές πολιτικές πρέπει να είναι πάντα συμπληρωματικές προς τις αγορές. Στο πλαίσιο αυτό, η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους «παγιδεύει» τη δημοσιονομική πολιτική στη λιτότητα, τις ιδιωτικοποιήσεις και την απαξίωση της εργασίας.

3. «Μνημόνιο» για το κεφάλαιο!

Η κανονικότητα αυτής της πορείας ανατράπηκε στις 25 Ιανουαρίου με την εκλογική νίκη του ΣΥΡΙΖΑ.

Ο ΣΥΡΙΖΑ κέρδισε τις εκλογές με βάση τη δέσμευση ότι θα τερματίσει τις πολιτικές της λιτότητας και θα θέσει σε κίνηση μια διαδικασία στήριξης των συμφερόντων της κοινωνικής πλειοψηφίας.

Η κυβέρνηση βρίσκεται σήμερα μπροστά σε μια ιστορική πρόκληση. Οφείλει να επιδιώξει να περιορίσει τη στρατηγική του κεφαλαίου για υπαγωγή όλων των πτυχών της κοινωνικής ζωής στην εποπτεία των αγορών και στο κριτήριο του κέρδους, μέσα σε ένα ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον που κυριαρχείται από τις νεοφιλελεύθερες ελίτ και αντιλαμβάνεται ως «ηθικό κίνδυνο» κάθε πολιτική που ευνοεί τα συμφέροντα των εργαζομένων.

Βασικό ζητούμενο για μας είναι η «αντίστροφη αναδιανομή», που σημαίνει πολιτικές κοινωνικής δικαιοσύνης, μεταφορά των βαρών στους «έχοντες», ένα «μνημόνιο για το μεγάλο κεφάλαιο», που θα αποφέρει τα χρηματοδοτικά μέσα για την υλοποίηση του προγράμματός μας.

Όρο και προϋπόθεση αποτελούν εδώ η θέσπιση ενός ριζοσπαστικού φορολογικού συστήματος, που θα ελαφρύνει την κοινωνική πλειοψηφία και θα κατανέμει τα βάρη στο κεφάλαιο και τον πλούτο, η διεύρυνση του χώρου των κοινωνικών αγαθών στον αντίποδα της λογικής των ιδιωτικοποιήσεων, η δημοκρατία.